

Wyrok z dnia 28 kwietnia 2004 r., III CK 469/02

1. Przewidziana w art. 47 § 2 k.r.o. ochrona interesów osób trzecich ma zastosowanie tylko do małżeńskich umów majątkowych wymienionych w art. 47 § 1 k.r.o.

2. Umowa o podział majątku wspólnego po ustaniu ustawowej wspólności małżeńskiej zawarta z pokrzywdzeniem wierzyciela może być przez niego zakwestionowana skargą pauliańską (art. 527 k.c.).

Sędzia SN Antoni Górski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Bronisław Czech

Sędzia SN Mirosława Wysocka

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Małgorzaty O. przeciwko "S." S.A. w S.P. o zwolnienie od egzekucji, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 28 kwietnia 2004 r. na rozprawie kasacji powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 19 czerwca 2002 r.

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w Siedlcach wyrokiem z dnia 20 marca 2002 r. oddalił powództwo Małgorzaty O. skierowane przeciwko pozwanej „S.” S.A. w S.P. o zwolnienie zajętych przedmiotów od egzekucji, ustalając, że mąż powódki Tomasz O. prowadził działalność gospodarczą w postaci handlu wyrobami mięsnymi, współpracując od 1996 r. z pozwaną spółką. W okresie od dnia 22 stycznia 1999 r. do dnia 30 marca 1999 r. pobrał od pozwanej towary o wartości 799 226,29 zł, za które nie zapłacił. W dniu 5 sierpnia 1999 r. Sąd Rejonowy w Siedlcach wydał przeciwko niemu nakaz zapłaty na tę kwotę należności. Orzeczenie to uprawomocniło się, po czym Sąd na wniosek wierzyciela nadał mu klauzulę wykonalności także przeciwko żonie dłużnika – powódce. W dniu 10 maja 2000 r.

komornik na żądanie wierzyciela dokonał zajęcia w mieszkaniu dłużnika i w siedzibie jego przedsiębiorstwa wielu ruchomości.

Podstawą żądania powódki zwolnienia tych przedmiotów od zajęcia jest powoływanie się na zawarcie przez małżonków O. w dniu 5 października 1998 r. notarialnej umowy znoszącej ich ustawową wspólność majątkową oraz na umowę z dnia 16 października 1998 r. o podziale ich majątku wspólnego. Na podstawie tej umowy podziałowej powódce zostały przyznane na własność rzeczy, które stały się przedmiotem zajęcia komorniczego. Sąd Okręgowy uznał, że powództwo jest niezasadne, gdyż umowy o zniesieniu wspólności majątkowej małżeńskiej i o podziale majątku wspólnego nie były znane wierzycielowi przed powstaniem egzekwowanych przez niego należności, co na podstawie art. 47 § 2 k.r.o. czyni te umowy wobec wierzyciela nieskutecznymi i pozwala mu na prowadzenie egzekucji z zajętych przedmiotów.

Apelacja powódki od tego orzeczenia została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 19 czerwca 2002 r., który podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i jego zasadnicze stanowisko prawne. Zauważył jedynie, że wprawdzie umowa o podział majątku wspólnego po ustaniu ustawowej wspólności małżeńskiej nie jest małżeńską umową majątkową, o której mowa w art. 47 § 2 k.r.o., to jednak do zastosowania tego przepisu wystarczające jest istnienie umowy wyłączającej ustawową wspólność małżeńską.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżyła powódka kasacją, w której zarzuciła naruszenie art. 47 § 2 oraz art. 41 § 2 w związku z art. 47 § 2 i art. 51 k.r.o. i na tej podstawie wносиła o jego zmianę przez uwzględnienie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawowe znaczenie dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy ma wykładnia art. 47 § 2 k.r.o., a zwłaszcza przesądzenie kwestii zakresu stosowania tego przepisu. Zgodnie z jego treścią, małżonkowie mogą powoływać się względem osób trzecich na rozszerzenie, ograniczenie lub wyłączenie wspólności ustawowej tylko wtedy, gdy zawarcie przez nich umowy majątkowej oraz jej rodzaj były tym osobom wiadome. Takie rozwiązanie prawne jest konsekwencją tego, że ustawodawca nie przyjął stosowanego w innych państwach systemu rejestracji małżeńskich umów majątkowych lub odnotowywania ich w treści aktu małżeństwa, w którym wierzyciel może zapoznać się z treścią umowy przez podjęciem decyzji o zawarciu kontraktu z osobą pozostającą w związku małżeńskim. Brak w naszym prawie systemu

urzędowej informacji o zawartych przez małżonków umowach dotyczących ich wspólnego majątku uzasadniał przyjęcie w art. 47 § 2 k.r.o. rozwiązania, zgodnie z którym skuteczność zawartej przez małżonków umowy względem osób trzecich zależy od tego, czy rzeczywiście znały one jej treść (gdy umowa i jej rodzaj „były tym osobom wiadome”).

Jak to wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 3 kwietnia 1980 r., III CZP 13/80 (OSNCP 1980, nr 7-8, poz. 140), z celu tego przepisu należy wyprowadzić wniosek, że chodzi o uzyskanie przez wierzyciela wiadomości o zawarciu przez małżonków umowy majątkowej i o jej rodzaju przed powstaniem wierzytelności względem małżonka będącego dłużnikiem. Celem tym jest niewątpliwie ochrona interesów osób trzecich – wierzycieli, którym przysługują wierzytelności w stosunku do majątku wspólnego, a których zrealizowanie mogłoby być zagrożone lub co najmniej utrudnione na skutek zawartej przez małżonków umowy majątkowej. Ochrona ta wyraża się w tym, że względem wierzyciela, który nie wiedział o zawarciu umowy, stosunki majątkowe małżonków ocenia się tak, jakby umowa majątkowa w ogóle nie została zawarta, a więc jakby nadal obowiązywała małżonków wspólność ustawowa. Prowadzi to do wniosku, że wierzyciel, który nie wiedział o umowie wyłączenia przez małżonków wspólności ustawowej, może dochodzić zaspokojenia z majątku, który byłby objęty wspólnością majątkową, gdyby nie została ona wyłączona. Oznacza to, że małżonkowie będą traktowani względem takiego wierzyciela tak, jakby pozostawali nadal we wspólności ustawowej.

Należy podkreślić, że umowa wyłączająca wspólność majątkową małżeńską ma charakter ustrojowy, zmienia bowiem dotychczasową zasadę wspólności na zasadę rozdzielności majątkowej. W jej wyniku nie dokonuje się zatem żadne przesunięcie majątkowe, nikomu nie przysparza ona bezpośrednio korzyści majątkowej. Stąd też trzeba przyjąć, wbrew odmiennemu stanowisku części doktryny, że nie znajduje do tej umowy zastosowania instytucja skargi pauliańskiej przewidziana w art. 527 i nast. k.c., która wchodzi w grę przy czynnościach prawnych obrotu prawami i rzeczami. Można, że właśnie niemożność zastosowania do umowy o zniesienie wspólności ustawowej małżeńskiej ogólnych zasad ochrony wierzyciela przewidzianych w art. 59 i 527 k.c. uzasadniała przyjęcie w art. 47 § 2 k.r.o. specjalnej ochrony przed niekorzystnymi dla wierzyciela skutkami takiej umowy.

W orzecznictwie podkreśla się trafnie, że ta szczególna ochrona dotyczy tylko umów małżeńskich majątkowych *sensu stricto*, tj. wymienionych w art. 47 § 1 k.r.o. Za taką umowę nie można więc uznawać umowy o przesunięciu określonego przedmiotu między poszczególnymi majątkami małżonków, w szczególności przesunięcia takiego przedmiotu z majątku wspólnego do majątku odrębnego (por. np. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 1964 r., III CO 64/63, OSNCP 1964, nr 11, poz. 220, z dnia 10 kwietnia 1991 r., III CZP 76/90, OSNCP 1991, nr 10-12, poz. 117 i z dnia 19 grudnia 1991 r., III CZP 133/91, OSP 1992, nr 7-8, poz. 171). Ochronę osób trzecich, których prawa mogłyby zostać naruszone na skutek takiej umowy o przesunięciu zapewnia natomiast instytucja skargi pauliańskiej.

Jest oczywiste, że tym bardziej nie można uznać za małżeńską umowę majątkową w rozumieniu art. 47 § 2 k.r.o. umowy o podział majątku wspólnego po ustaniu ustawowej wspólności małżeńskiej. Sąd Apelacyjny wprawdzie wypowiedział pogląd tej treści, lecz przyjął jednocześnie, że umowa ta jest konsekwencją zawartej wcześniej przez małżonków O. umowy znoszącej ich ustawową wspólność małżeńską. Zdaniem tego Sądu, skoro umowne wyłączenie wspólności jest nieskuteczne wobec osoby trzeciej, to nieskuteczność ta dotyczy także umowy podziałowej, będącej następstwem umowy o zniesienie wspólności. To stanowisko prawne o „przechodzeniu” nieskuteczności względem wierzycieli umowy znoszącej wspólność ustawową, na następną umowę – definitywnego podziału wspólnego majątku – zostało trafnie zakwestionowane w kasacji.

Przede wszystkim stwierdzić należy, że nie ma prawnych i logicznych podstaw do tego, aby szczególną ochronę osób trzecich przewidzianą w art. 47 § 2 k.r.o. przenosić na innego rodzaju umowy, nie należące do umów wymienionych w paragrafie pierwszym tego przepisu. Takiemu zabiegowi sprzeciwia się zasada, zgodnie z którą niedopuszczalne jest stosowanie interpretacji rozszerzającej przepisów mających charakter szczególny, wyjątkowy. Skoro zaś instytucja ochrony wierzycieli przewidziana w art. 47 § 2 k.r.o. stworzona została na potrzeby tylko małżeńskich umów majątkowych, to nie można stosować jej do innych umów zawieranych przez małżonków, w tym do umowy o podział majątku. Trzeba podkreślić, że na skutek zawartej umowy podziałowej każdy z małżonków stał się wyłącznym właścicielem przedmiotów i praw, które zostały przyznane mu w tej umowie. Od tej pory przedmioty te stanowią majątki odrębne każdego z nich. Jest jasne, że przewidziana w omawianym przepisie zasada ochrony praw osób

trzecich, zagrożonych zawieraną małżeńską umową majątkową, nie może mieć zastosowania do ich majątków odrębnych. Nie da się na podstawie tego przepisu zakwestionować nabytego prawa przez każdego z małżonków i prowadzić egzekucji do przedmiotów należących uprzednio do majątku wspólnego, tak jakby umowa podziałowa nie była zawarta, a nawet tak jakby pozostawali oni nadal we wspólności ustawowej. Trzeba przy tym dodać, że uciekanie się do stosowania instytucji przewidzianej w art. 47 § 2 k.r.o. w stosunku do tej umowy nie jest konieczne, gdyż wierzycielowi przysługuje ochrona na zasadach ogólnych, przewidziana w art. 59 i art. 527 § 1 k.c. Trudno zaś przyjąć, żeby racjonalny ustawodawca dopuszczał możliwość korzystania przez wierzyciela z obu tych instrumentów prawnych, wykazujących znaczne podobieństwa, charakterystyczne dla konstrukcji względnej bezskuteczności czynności prawnej. Prowadzi to do wniosku, że podstawowy zarzut kasacji naruszenia art. 47 § 2 k.r.o. w związku z art. 41 § 2 k.r.o. jest usprawiedliwiony, co skutkuje uwzględnieniem kasacji (art. 393¹³ k.p.c.).